

Arhim. dr. Dosoftei Șcheul

**SLUJIREA MISIONARĂ A
MITROPOLITULUI IOSIF NANIESCU**

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
Iași, 2020

Cuprins

Argument	9
1. Motivația alegerii temei	9
2. Stadiul în care se află cercetările privind viața și activitatea vlădicii Iosif	11
3. Obiectivul cercetării	13
4. Metodele folosite	14
Introducere	15
1. Contextul social-politic al secolului al XIX-lea și viața Bisericii din Moldova	23
1.1. Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Principatelor Unite	24
1.2. Aducerea pe tron a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen	29
1.3. Influența ideologiei socialiste asupra tinerilor, în noul context european	35
1.4. Relația Biserică-Stat în Moldova, oglindită în memoriile Regelui Carol I	40
1.5. Starea materială precară a clerului, oglindită în presa vremii	50
2. Viața și activitatea vlădicii Iosif Naniescu până la alegerea ca Mitropolit al Moldovei	59
2.1. Anii copilăriei	59
2.2. Intrarea în cinul monahal și urcarea treptelor ierarhice	65
2.3. Alegerea ca Episcop de Argeș	69
2.4. Alegerea ca Mitropolit al Moldovei	71
3. Preocupările pastoral-misionare ale Mitropolitului Iosif Naniescu	74
3.1. Afirmarea intereselor Bisericii străbune în Senatul României și în cadrul ședințelor Sfântului Sinod al Bisericii noastre	77
3.2. Cărțile pastorale de îndrumare a clerului	103
4. Preocuparea de a adapta învățământul teologic la cerințele misionare ale vremii	125
4.1. Starea deplorabilă a învățământului religios și teologic	126
4.2. Competența de dascăl a blândului vlădică Iosif	134
4.3. Preocuparea ca Seminarul „Veniamin Costachi” să aibă o nouă clădire	147
4.4. Seminarul de la Mănăstirea Neamț și învățământul monahal	161
4.5. Școala de cântăreți bisericești de la Iași	178

5. Editarea „Revistei teologice”	184
5.1. Editarea „Revistei teologice” cu sprijinul Mitropolitului Iosif Naniescu	187
5.2. Diagnosticarea stării spirituale decadente.....	189
5.3. Remedii misionare pentru ameliorarea stării duhovnicești a Ortodoxiei.....	196
5.4. Nevoia de instruire a viitorilor slujitori ai Altarului străbun	202
5.5. Activitatea apologetică a editorilor „Revistei teologice”	210
6. Slujirea misionară și filantropică desfășurată ca Mitropolit al Moldovei	226
6.1. Grija față de mănăstiri și de obștile acestora	228
6.2. Ajutorarea elevilor nevoiași și a săracilor	238
7. Grija față de casa lui Dumnezeu	242
7.1. Reconstrucția și sfințirea Catedralei mitropolitane	243
7.2. Sfințirea Catedralei mitropolitane	254
7.3. Împodobirea Catedralei mitropolitane	265
7.4. Restaurarea bisericilor și mănăstirilor din Moldova	269
8. Trecerea la cele veșnice și canonizarea Mitropolitului Iosif Naniescu	276
8.1. Slujba înmormântării	279
8.2. Demersuri pentru canonizarea milostivului ierarh	284
8.3. Proclamarea oficială a canonizării – 25 martie 2018	292
8.4. Proclamarea canonizării Sfântului Iosif cel Milostiv în satul natal Răzălăi – Republica Moldova	298
Concluzii	302
Anexe	306
Anexa I „Revista teologică”	306
Bibliografia „Revistei teologice” de la Iași	308
I. Teologie sistematică	308
II. Teologie practică	311
III. Teologie istorică	313
IV. Traduceri	318
V. Pastorale și discursuri	319
Anexa II	320
Anexa III	330
Grija față de noua Catedrală mitropolitană	331
Slujba de înmormântare a Mitropolitului Iosif Naniescu	335
Proces-verbal privind scoaterea osemintelor din mormântul existent ale ctitorului Catedralei mitropolitane din Iași, Mitropolitul Iosif Naniescu	336
Scoaterea osemintelor din mormântul existent ale ctitorului Catedralei mitropolitane din Iași, Mitropolitul Iosif Naniescu	338

Ridicarea pietrei de mormânt	341
Anexa IV	347
Tomosul de canonizare	347
Bibliografie	351
Izvoare	351
Cărți și studii	353
Adrese web	360

ARGUMENT

1. Motivația alegerii temei

În alegerea acestei teme de cercetare doctorală am fost determinat, în primul rând, de ascultarea mea de slujitor la Catedrala mitropolitană din Iași, încă din primăvara anului 1991. Văzând că la mormântul marelui ierarh niciodată nu se stingea candela, am fost convins că era perceput în popor – peste atâția ani – ca un slujitor cu viață sfântă; așa am ajuns să fiu preocupat de viața și activitatea milostivului Iosif Naniescu.

După ce am procurat o parte din mărturiile privind slujirea sa, precum și lucrările care i-au fost consacrate, am început să cercetez mai în amănunt, începând cu anul 2012, când – din inițiativa Înaltpreasfințitului Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei – s-au făcut demersuri pentru întocmirea unui dosar de canonizare a blândului și milostivului ierarh al Moldovei.

Un moment deosebit din viața Arhiepiscopiei Iașilor a fost cercetarea stării în care se aflau osemintele Mitropolitului Iosif – numit „cel sfânt”, cum apare și într-o icoană la catafalcul Preacuvioasei Maicii noastre Parascheva. Acest fapt a avut loc, prin grija Preafericitului Părinte Daniel, încă din toamna anului 1992, pe când era Întâistătătorul Bisericii străbune din Moldova, cu gândul la o viitoare propunere de canonizare. Pentru a efectua această cercetare, Preafericirea Sa l-a delegat pe Înaltpreasfințitul Părinte Calinic, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, pe atunci Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, să facă o primă investigare, însoțit de părinții slujitori ai Catedralei mitropolitane, printre care mă număram și eu. Atunci a fost deschis mormântul Mitropolitului Iosif Naniescu în care eu am fost desemnat să intru. Cu acel prilej s-a constatat că veșmintele arhieresti erau intacte, iar osemintele mitropolitului – care fusese înmormântat în scaun, după tradiția pe care o întâlnim în Biserica noastră din vechime – erau încadrate de un sicriu de scândură. Engolpionul episcopal din lemn și crucea erau intacte. De asemenea, și celelalte ornate liturgice. După săvârșirea unui parastas, osemintele au fost reînhumate până la redeschiderea mormântului; această amânare datorându-se lucrărilor de restaurare desfășurate la

Catedrala mitropolitană și la Ansamblul mitropolitan. Momentul a fost emoționant, fiind, de fapt, cel care m-a determinat să acord o atenție mai aparte acestui milostiv ierarh. De aceea, am trăit cu multă emoție evenimentul care a avut loc pe 16 septembrie 2015, ora 20:30. Atunci, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, s-a redeschis mormântul blândului ierarh. S-a ridicat piatra de marmură – care, între timp, crăpase în câteva locuri –, și după ce a fost îndepărtat pământul de pe mormânt, s-a intrat în criptă de unde s-au scos cu grijă osemintele, dar și bucăți din veșmântul arhieresc în care a fost înmormântat Mitropolitul Iosif, crucea și engolpionul din lemn sculptat, un fragment din baston și bucăți din sicriu, putrezite în parte în cei 113 ani de la înmormântare.

În anexa dinspre nord – unde se află Proscomidiarul – a altarului Catedralei mitropolitane, osemintele au fost spălate cu agheasmă, vin și untdelemn de măsline, apoi au fost puse într-un sac special, după care au fost sigilate și așezate într-o răcliță de lemn sculptat, prevăzută cu un geam de sticlă. Apoi, răclița a fost depusă în capela care se află în Reședința mitropolitană, până când Bunul Dumnezeu avea să rânduiască a fi cinstite ca sfinte moaște, după proclamarea milostivului ierarh ca fiind un slujitor care a fost binecuvântat de Bunul Dumnezeu cu acea cunună de lumină a sfințeniei.

Urmează ca părțile din veșmântul arhieresc găsite intacte, engolpionul, crucea, scaunul și bastonul să fie restaurate în cadrul laboratorului de restaurare al Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași. Apoi acestea vor fi depuse în mormânt, căruia – după reabilitare – i se va prevedea un geam, în așa fel încât să fie la vedere și cinstite după rânduiala tradiției ortodoxe.

Toate aceste aspecte legate de acest moment istoric au fost prezentate într-un proces-verbal¹ ca să fie cunoscute și de cei care vor veni după noi; mai mult, au fost prezentate și cititorilor „Ziarului Lumina”², într-un articol referitor la acest eveniment important din istoria recentă a Bisericii străbune din Moldova.

În cadrul acestei cercetări, am dorit să acord importanța cuvenită slujirii misionare, sociale și filantropice, practică de blândul vlădică într-un context istoric foarte frământat, așa cum a fost cel din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Negreșit, această slujire a fost ca un fir roșu călăuzitor pentru întreaga istorie a Bisericii strămoșești. Și prin aceasta se atestă că

¹ Vezi Anexa.

² Cf. <http://ziarullumina.ro/osemintele-mitropolitului-iosif-naniescu-au-fost-scoase-din-mormant-105473.html>, accesat la data 03/04/2017.

Biserica noastră străbună face parte din Biserica lui Hristos Domnul, călăuzită de această chemare de a invita pe fiii fiecărui neam să devină fii ai Împărăției cerurilor.

În același timp, am dorit să arăt că misiunea socială și filantropică este un fir roșu în istoria Bisericii strămoșești al cărui capăt îl vom găsi în Împărăția cerurilor, în fața Dreptului Judecător, atunci când va rosti: „Flămând am fost și Mi-ați dat să mănânc, însetat am fost și Mi-ați dat să beau, dezbrăcat am fost și M-ați îmbrăcat...” (Matei 25, 35).

2. Stadiul în care se află cercetările privind viața și activitatea vlădicii Iosif

Pentru a întocmi această lucrare am cercetat arhivele locale, revistele bisericești și mai cu seamă ceea ce s-a publicat în revista „Mitropolia Moldovei” (din anul 1948 – „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, „Teologie și viață” – după anul 1991) cu privire la perioada păstoririi Mitropolitului Iosif.

Un loc aparte l-a ocupat studierea monografiilor și studiilor omagiale închinată Mitropolitului Iosif Naniescu de Prof. Constantin Erbiceanu, Pr. Constantin Nonea, ex-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, Pr. Gabriel Cocora, Arhim. dr. Vasile Vasilache și mulți alții ale căror lucrări sunt menționate în bibliografia finală. Cea mai cuprinzătoare dintre toate se arată a fi cartea semnată de Protos. Vasile Vasilache, *Iosif Naniescu, strălucit Mitropolit al Moldovei*, publicată la Tiparul Sfintei Monastiri Neamțu, în anul 1940.

Un studiu științific, bine alcătuit, care oferă informații prețioase, pe care nu le găsim la Părintele Vasile Vasilache, este cel al Prof. Constantin C. Angelescu, intitulat *Contribuții la biografia Mitropolitului Iosif Naniescu*, apărut în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei” din anul 1982.

De asemenea, un articol apărut în anul 1991, în revista „Teologie și viață” a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, de ale cărui informații m-am folosit în întocmirea acestui proiect de teză de doctorat este al Pr. prof. Ion Vicovan, *Un mitropolit de seamă al Moldovei, Iosif Naniescu*, în care – după ce se face o încadrare istorică a slujirii Bisericii noastre în secolul al XIX-lea – este prezentat un prețios rezumat al celor mai importante cuvântări și scrisori pastorale ale Mitropolitului Iosif.

Unele informații au mai fost găsite și în studiul *Comemorarea Mitropolitului Iosif Naniescu, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea sa*, al Preotului Constantin Nonea, care a apărut în anul 1952, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”. Referitor la biblioteca Mitropolitului Iosif – despre care știm că era un mare iubitor de carte, despre care Nicolae Iorga scria: prin

luminatul ierarh „paisianismul dă o ultimă foarte târzie mărturie de neînținută viață și de închinare către Dumnezeu și lumina ce se revarsă de la El asupra sufletelor noastre”³ – foarte cuprinzător este studiul semnat de Petre Costinescu și Florin Marinescu, *Cartea românească veche din biblioteca Mitropolitului Iosif Naniescu*, din revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, apărut în anul 1974. Ceea ce-l face să fie important este faptul că prezintă o listă a cărților din biblioteca sa.

Iosif Naniescu – care a trăit între anii 1818-1902⁴ – a fost martorul unor evenimente și perioade dintre cele mai importante pentru afirmarea Bisericii străbune, în ciuda faptului că a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost una dintre cele mai frământate din istoria românilor, deoarece după acea perioadă a domniilor regulamentare (1834-1848) și Revoluția de la 1848, au urmat domniile instalate prin Convenția de la Balta-Liman, Unirea Principatelor (1859) și domnia lui Alexandru Ioan Cuza, cu reformele aplicate în multiple aspecte ale vieții sociale, inclusiv în privința vieții bisericești.

De asemenea, nu trebuie să uităm că blândul și neadormitul ierarh a fost contemporan al Războiului de Independență (1877-1878), prin care România și-a cucerit pe câmpul de luptă independența da stat⁵, recunoscută în plan internațional prin Congresul de Pace de la Berlin, din anul 1878⁶, din timpul domniei lui Carol I, precum și cu ridicarea României la rang de regat. Nu mai puțin, cu dobândirea autocefaliei și a autonomiei de către Biserica Ortodoxă Română.

Din scrierile, corespondența și cuvântările Mitropolitului Iosif Naniescu, editate sau nu, ies la iveală cu claritate concepțiile ierarhului roman referitoare la rolul pe care era chemată să-l joace Biserica în noul stat, care dorea să se alăture celorlalte state europene, acordând – în condițiile vitrege de după secularizare – atenția cuvenită slujirii misionare și filantropice. Dar acest fapt a însemnat o dinamizare a misiunii desfășurate de clerici în societate, o reformă a învățământului în cadrul căruia predării Religiei trebuia

³ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediție îngrijită și prefată de I. Opreșan, volumul II, Ed. Saeculum I.O., București, 2016, p. 251.

⁴ Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul III, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, pp. 161-162.

⁵ Țările române – Moldova și Valahia – au avut, încă din secolul al XV-lea, statutul de state tributare în raport cu Imperiul Otoman. Vezi N. Adăniloae, „România independent”, în *Istoria românilor*, volumul VII, tom. I, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 633-699.

⁶ Independența României, câștigată pe câmpul de luptă, a fost recunoscută, cu anumite condiții, de Germania, Austria, Franța, Marea Britanie, Rusia, Italia și Turcia, în cadrul Tratatului de Pace de la Berlin, în 1878. Vezi și *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, volumul IV, Ed. Academiei R.P.R., București, 1954, pp. 374-390.

să i se acorde locul cuvenit, precum și preocuparea permanent izvorâtă din grija păstrării valorilor naționale, care în majoritatea lor sunt creștine.

Importanța discursurilor ierarhului, în acest sens, este cu atât mai mare, cu cât societatea românească a secolului al XIX-lea a trecut prin numeroase transformări. În mai multe rânduri, Mitropolitul Iosif Naniescu nu uită să sublinieze legătura strânsă dintre cler și națiune, precum și responsabilitatea preoților nu doar față de Biserica străbună, ci și față de societatea românească în ansamblul ei.

Transformările care au avut loc în urma acestor evenimente nu au fost doar de ordin politico-instituțional, ci și de ordin social și cultural, care au avut o importantă influență asupra vieții bisericești. Iar rolul marelui ierarh a fost unul hotărâtor.

Prin acest demers, încerc să acopăr golul care se resimte în ceea ce privește analiza activității social-filantropice a Mitropolitului Iosif Naniescu, care până acum a fost făcută în mod sporadic și doar pe anumite segmente ale misiunii desfășurate de acest ierarh devotat Bisericii și poporului din sânul căruia a răsărit.

3. Obiectivul cercetării

Mitropolitul Iosif Naniescu, personalitate de seamă a vieții religioase și culturale românești din veacul al XIX-lea, s-a bucurat de atenția teologilor și a istoricilor, deopotrivă. După cum am văzut, cei mai mulți i-au dedicat interesante studii și lucrări⁷, prin care s-a evidențiat în special activitatea sa desfășurată în calitate de ierarh, ca Episcop de Argeș și, ulterior, de Mitropolit al Moldovei⁸.

Obiectivul acestei lucrări – așa cum am mai menționat – este de a realiza un portret-icoană al Mitropolitului Iosif Naniescu, oglindit de slujirea lui jertfelnică și cu multă aplecare spre cei sărmani în ultimul sfert de veac al secolului al XIX-lea; din acest motiv, slujirea pastoral-misionară va fi prezentată împreună cu activitatea social-filantropică pentru care poporul drept-credincios din Moldova l-a numit „Iosif cel Milostiv”.

⁷ Protos. V. Vasilache, *Iosif Naniescu, strălucit mitropolit al Moldovei*, Tiparul Sfintei Mănăstiri Neamțu, 1940.

⁸ Pr. G. Cocora, *Documente pentru biografia Mitropolitului Iosif Naniescu*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1-2/1960, pp. 92-99; *Idem*, *Mitropolitul Iosif Naniescu și Buzăul*, în „Glasul Bisericii”, nr. 7-8/1968, pp. 806-812; P. Costinescu, F. Marinescu, *Cartea românească veche din Biblioteca Mitropolitului Iosif Naniescu*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 1-2/1974, pp. 63-81.

4. Metodele folosite

Metodele pe care le-am folosit – după ce am efectuat activitatea de documentare și cercetare bibliografică – vor fi cea expozitivă, urmată de cea comparativă; iar acolo unde tratarea unor aspecte a impus-o, am folosit și metoda critică. Nu au lipsit nici mijloacele analitice pentru realizarea unei prezentări cât mai apropiate de realitatea istorică.

În fază preliminară, am căutat să dau o prezentare armonioasă a întregii activități pastoral-misionare a Mitropolitului Iosif Naniescu, desfășurată cu mult sărg și dăruire într-un mediu social-istoric cel mai adesea potrivit și defavorabil afirmării Bisericii străbune în noul context al secolului al XIX-lea, care – cum afirma Thiery Wolton – avea „drept problemă centrală pe aceea a statului, care nu mai trebuie conceput de sus, în raport cu Dumnezeu sau cu suveranul, ci de jos, din punctul de vedere al oamenilor sau al poporului”⁹.

La rândul său, Raymond Aron arată că doctrinele privind definirea naționalismului, afirmat în secolul al XIX-lea, nu sunt lipsite de desacralizare, prin care se caută ca acestea să ia – „în suflete – locul credinței dispărute”, situând „salvarea umanității în lumea noastră pământească”¹⁰. Astfel, națiunea a devenit cadrul de manifestare a suveranității unui neam constituit din persoane legate prin sânge, limbă sau cultură, trăind pe o anume întindere de pământ. Dar acest naționalism – excluzând ideea de religie, în numele egalității tuturor oamenilor, indiferent de credință sau convingere religioasă – a fost însoțit de cultivarea ateismului; din acest motiv, secolul al XIX-lea a fost numit un secol al ateismului. De aceea, analiza nu va ocoli și modul cum s-a manifestat acest fenomen în timpul păstoririi blândului ierarh. Spre final, voi folosi metoda interactivă, arătând puterea de exemplu a slujirii social-filantropice, care a fost continuată și de urmașii milostivului ierarh, până în vremea noastră.

⁹ Thiery Wolton, *Roșu brun. Răul secolului*, în românește de Micaela Slăvescu, postfața ediției românești de Stéphane Courtois, editor Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, București, 2001, p. 190.

¹⁰ Raymond Aron, *L'âge des empires et l'avenir de la France*, Ed. Defence de la France, Paris, 1945, p. 268, *apud* Thiery Wolton, *op. cit.*, pp. 192-193.

INTRODUCERE

Așa cum aminteam mai sus, secolul al XIX-lea a fost unul plin de tot felul de frământări; în primul rând de acele frământări care au urmat revoluțiilor de la 1848.

Norberto Bobbio arată despre individualismul cultivat în secolul al XIX-lea, pe linia Reformei protestante din secolul al XVI-lea și a gândirii filosofice din secolul al XVIII-lea: „Consider statul drept un ansamblu de indivizi și ca un rezultat al activităților lor și al raporturilor care se stabilesc între ei”¹¹. Din această cauză se ajunge la promovarea unei viziuni seculare despre stat, în care Biserica lui Hristos este tolerată. Așa se face că – atunci când Europa intră în era revoluțiilor naționale – națiunea se arată a fi ca „un suflet, un principiu spiritual, o voință de a trăi împreună”, precum se exprima și Renan în discursul său *Ce este națiunea?*, din anul 1882. Iată cum naționalismul a ajuns să se poată „travesti într-o religie laică cu pretenție universală”, „toate popoarele – sau aproape toate – fiind interesate de fenomenul național”¹².

Anii 1848 și 1849 – reprezentând „totodată apogeul și prăbușirea romantismului revoluționar” – vor determina cele ce se vor petrece în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când „naționalismul va apuca, în Europa, două căi distincte: una care poate fi calificată drept *naționalism realizat*; cealaltă, drept *naționalism idealizat*”. Cel dintâi este reprezentat de Marea Britanie și Franța care au avantajul „de a dispune de un stat modern care difuzează un naționalism civic, care facilitează integrarea populațiilor în momentul în care se dezvoltă industrializarea și în care societatea de mase își face apariția. În Franța, spiritul moștenit de la Convenție se realizează grație implementării definitive a republicii, în special prin intermediul școlarizării. Cultul colectivității naționale se substituie din ce în ce mai mult cultului religios”¹³.

¹¹ *Liberalisme et democratie*, Ed. du Cerf, Paris, 1996, p. 54.

¹² Thierry Wolton, *op. cit.*, pp. 196 și 198.

¹³ *Ibidem*, pp. 200-201.

Acest spirit îi va influența și pe junii români care studiau la Paris, atunci când va fi să aleagă o formă statală pentru cele două Principate Unite. Dacă în perioada *Regulamentului Organic* s-a făcut simțit amestecul statului în treburile bisericești, deoarece atunci „când rușii ocupă țara în 1828, ciocnirile între autoritatea politică și Biserica nu încetează, ci cresc – noii cârmuitori fiind deprinși de acasă de la ei cu stăpânirea prin ucazuri și reglemente a eparhiilor și a mănăstirilor supuse cu totul țarului-patriarh”, a urmat o perioadă în care se remarcă un puternic accent datorat „anticlericalismului francez și stăpânirii Bisericii de stat ca în Rusia”. Așa se explică de ce Adu-nările obștești vor ajunge să aleagă episcopii și mitropoliții, pregătindu-se „o nouă administrație a întregii averi bisericești și crearea unui minister al Bisericii: *Logofătul trebilor bisericești*”¹⁴.

Din acest motiv, după alegerea noilor cârmuitori – pentru că n-a dorit „nici o amestecare particularnică sau a domniei” și pentru că domnul Ioan Sandu Sturdza l-a înlăturat pe mitropolit pe motiv că nu are „de a sta de-a valma lucrătorii împreună cu boierii rânduieți” –, Mitropolitul Veniamin Costachi „a intrat în conflict cu domnia sub acest nou stăpânitor”¹⁵. În cele din urmă a fost nevoit să se retragă la Mănăstirea Slatina, în anul 1844.

Astfel, idealul Mitropolitului Veniamin Costachi ca „în tot anul, măcar o dată, a se aduna arhieriei eparhiilor împreună cu mitropolitul lor, a se sfătui și a face chibzuirile priincioase pentru sporiul theoseviei și creșterea bunelor năravuri sau moralități evanghelicești între credincioșii Bisericii, ca nici credința fără faptă, nici fapta fără credință să se vadă rămasă”¹⁶ nu mai putea fi împlinit, aceasta ținând de nimic altceva decât de starea decadentă în care ajunsese Biserica din Moldova, ca și cea din Valahia.

Iată de ce așteptările de renaștere bisericească vor fi legate de domnitorul Principatelor Unite, care, din păcate, se va arăta a fi animat de ideea secularizării averilor mănăstirești închinat, și nu numai, dar stăpânit „în toate de ideile franceze, sfătuit de oameni care n-aveau – cu aceleași idei – cunoștințele speciale de istorie și canoane care s-ar fi cerut”. Așa va ajunge să desăvârșească opera începută de Alexandru Ghica în Muntenia și de Mihail Sturdza în Moldova, fapt care va duce la dezbrăcarea Bisericii „de orice autonomie, putere și autoritate”¹⁷.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, volumul II, pp. 275-277.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Episcopul Melchisedec, *Cronica Hușilor*, I, p. 439, *apud* Nicolae Iorga, *op. cit.*, volumul II, pp. 283-284.

¹⁷ *Ibidem*, p. 284.

La 13 decembrie 1863, se vota legea secularizării mănăstirilor închinete, alocându-se – ca despăgubire – „o sumă de mai multe milioane, pe care grecii o disprețuiau și o pierdură pe urmă”. Dar nu numai cele care au fost închinete, ci și o parte dintre mănăstirile pământene ajung să fie „închisori, spitale, azile, uneori școli sau ruine, iar celelalte erau lăsate în sama unor egumeni ignoranți și fără demnitate, care se impuneau alegerii episcopului pentru un motiv sau pentru altul. Acolo nu mai era nici cărturărie, nici gospodărie, nici râvna pentru Biserică și simț al chemării ei”¹⁸. Din aceste sublinieri reiese cu pregnanță starea deplorabilă în care ajunseră mănăstirile.

Printr-un regulament privind monahismul se prevedea „vârsta de șaizeci de ani pentru bărbați și cincizeci de ani pentru femei”, în privința celor ce voiau să intre în mănăstiri, fapt prin care se împiedica intrarea unor tineri și formarea lor în spiritul vieții monahale de la o vârstă mai tânără. Dar s-a mers și mai departe, deoarece „mitropoliții și episcopii trebuiau să se aleagă de Adunarea legiuitoare – afară de eterodocși – care se contopea pentru acest prilej cu sinodul”; sinodul fiind alcătuit din „arhierii din țară, având titluri românești, fiecare după orașul cel mai însemnat din eparhia pentru care era ales și sfințit”. Prin *Decretul organic* din 6 decembrie 1864, arhierii trebuiau să fie numiți de domnitor¹⁹.

După abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza, noul Principe Carol I caută o împăcare între Biserică și Adunarea legiuitoare, între arhierii aleși canonici și „necanonici”; așa ajunge să-i păstreze pe aceștia din urmă, fapt care nu va aduce pace și unitate în sânul Bisericii străbune.

Astfel, prin *Legea organică* din anul 1872 se caută a se legaliza într-un fel această „împăcare”, seminariile teologice treceau în coordonarea Ministerului Instrucțiunii Publice; mai târziu, unele dintre ele vor fi desființate.

În anul 1874 – după ce fusese aprobată încă din 1873 – apare revista „Biserica Ortodoxă Română”, având subtitlul de *Jurnal periodic ecleziastic*; din anul 1880, acest subtitlu este schimbat în *Revista periodică ecleziastică*.

În anul 1884, se înființează Facultatea de Teologie de la București, cum spune Nicolae Iorga: „Aproape fără legătură cu Sinodul, care însă avea și el un drept de recomandare al profesorilor, supuși întru toate legii de instrucție”²⁰. Prin această nouă instituție de învățământ se dorea educarea preoților și asigurarea unui cler cu titluri academice pentru localitățile urbane. De asemenea, se avea în vedere ceea ce – încă din anul 1872 – prevedea domnitorul

¹⁸ *Ibidem*, pp. 310 și 317.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 312, 314 și 311-312.

²⁰ *Ibidem*, p. 316.

Carol I, și anume, ca „de la 1892 măcar, numai clericii cu titluri academice să poată ieși din alegeri”, pentru a fi numiți ierarhi²¹.

În acest timp, peste munți se înființa Mitropolia Ardealului, cu sediul la Sibiu, prin strădania Mitropolitului Andrei Șaguna, recunoscută de Sinodul de la Karlovitz în anul 1863 și de Parlamentul maghiar la 1868. Această mitropolie avea sufragane câteva scaune episcopale. Prin strădania aceluiași mitropolit, din anul 1853, începe editarea publicației săptămânale religioase „Telegraful român”.

În secolul al XIX-lea, românii din Transilvania au continuat lupta pe tărâm social și politic, în vederea emancipării lor naționale, de separație a ierarhiei (ortodoxe) românești de cea sârbească și de restaurare a vechii Mitropolii ortodoxe de aici, care-și avea sediul la Alba Iulia. Încă de la venirea sa în Transilvania, vlădica Andrei Șaguna a avut ca obiectiv principal reorganizarea bisericească. Apoi, în anii ce au urmat, Andrei Șaguna a publicat trei broșuri²², prin care a încercat să dovedească autorităților vremii necesitatea reînființării Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei, suprimată în 1701.

Deși s-a lovit de opoziția adversarului său, Ministrul Cultelor, Leo Thun, de cea a Bisericii Ortodoxe Sârbe și de cea a Bisericii Unite cu Roma, adică a Bisericii Greco-Catolice din Transilvania, Mitropolitul Andrei nu s-a descurajat în a-și continua demersul. Prin sinoadele eparhiale ținute la Sibiu în anii 1850 și 1860, în componența cărora s-au aflat clerici și mireni, cât și prin memoriile adresate Patriarhului Iosif Raiacici în martie 1849, a făcut cunoscută doleanța românilor transilvăneni. Astfel, în ședințele ierarhilor ortodocși de la Viena – care au avut loc între 15 octombrie 1850 și 3 iulie 1851 – prezidate de ierarhul sârb, dar și în întâlnirile dintre Mitropolitul Andrei Șaguna și Patriarhul Iosif Raiacici, din vara anului 1860, sau în alte împrejurări, a militat pentru restaurarea vechii mitropolii ortodoxe din Transilvania²³.

Demersurile pentru reînființarea Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei au continuat și în anii ce au urmat – 1861, 1862-1863²⁴, dar eforturile Mitropolitului Andrei Șaguna și ale susținătorilor săi nu au dat rezultat; mai ales atunci când între opozanții săi s-au aflat unii ortodocși sârbi, dar și

²¹ *Ibidem*, p. 315.

²² Cf. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul III, p. 91.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Mircea Păcurariu, *100 de ani de la înființarea Mitropoliei Ardealului*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 11-12/1964, pp. 826-830; pentru date cu privire la eforturile pentru reînființarea Mitropoliei Transilvaniei, vezi Pr. drd. Fluor Teodorescu, *op. cit.*, pp. 152-156, 158-162, 168-169 și 174.

Episcopul Eugenie Hacman al Bucovinei, care dorea să organizeze o mitropolie separată de cea pe care o preconiza vlădică de la Sibiu. Astfel, între 22-28 martie 1864, a avut loc un nou sinod la Sibiu, în cadrul căruia a fost aprobat un *Regulament de organizare* a viitoarei eparhii având 174 de paragrafe. În același timp, a fost alcătuit un alt memoriu către împăratul de la Viena, în care s-a cerut aprobarea reînființării Mitropoliei ortodoxe românești a Transilvaniei²⁵.

Încercările și demersurile Mitropolitului Andrei Șaguna – purtate vreme de peste paisprezece ani – păreau a fi fără rezultat, însă prima izbândă a fost hotărârea Congresului Național Bisericesc Sârb, din august 1864, de a accepta separarea ierarhică dintre Biserica Ortodoxă Sârbă și Biserica românească din Transilvania și Banat. Dar încununarea eforturilor vlădicăi Andrei Șaguna s-a împlinit abia la 12/24 decembrie 1864, când – printr-un „autograph imperial”²⁶ – s-a aprobat reînființarea vechii Mitropolii Ortodoxe a Transilvaniei²⁷, iar vlădică Andrei a fost numit arhiepiscop și mitropolit. Mitropolia ortodoxă românească din Transilvania și Banat avea să cuprindă trei eparhii: Arhiepiscopia Sibiului, Episcopia Aradului și Episcopia Caransebeșului; aceasta din urmă avea să fie înființată în anul 1865²⁸.

De asemenea, lua ființă Mitropolia Bucovinei și a Dalmației în anul 1873, prin strădania Episcopului Eugenie Hacman, el primind titlul de arhiepiscop și mitropolit. În anul 1875, va lua ființă Facultatea de Teologie, în cadrul Universității din Cernăuți, care va publica revista „Candela”, începând cu anul 1881.

În ceea ce privește organizarea Episcopiei Bucovinei, aceasta s-a realizat în urma unor îndelungate negocieri ce au avut loc între Episcopul Dositei Herescu și generalul Enzemberg; pe temeiul acestora a fost alcătuit un *Regulament duhovnicesc*, sancționat de împărat în 29 aprilie 1789²⁹. Prin acest regulament se împărțea Eparhia Bucovinei în șase decanate, protopopiate și două vicariate protopopești; fiecare decanat cuprindea un anumit număr de parohii. În fruntea unui decanat (protopopiat) se afla un protopop sau un protoprezbiter; prin această nouă organizare s-a redus

²⁵ *Actele sinodului Bisericii greco-răsăritene în Ardeal din anul 1864*, Sibiu, 1864, pp. 276-283.

²⁶ Cf. N. Popea, *Mitropolitul Andrei...*, p. 146.

²⁷ Pr. dr. Sofron Vlad, *Din viața Mitropoliei ardelenne în cei 100 de ani de existență*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 11-12/1964, pp. 842-844; vezi și *Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1869.

²⁸ Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000: Biserică, națiune, cultură*, volumul III, tom. I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, p. 28.

²⁹ I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina*, București, 1916, p. 3.

numărul parohiilor de la 239 la 186, fapt ce a nemulțumit pe clericii în vârstă, care au fost pensionați³⁰.

Consistoriul eparhial era alcătuit din episcopul eparhial (titular), numit de către împărat (care era patronul suprem al Bisericii Ortodoxe din Bucovina), ajutat de patru „sfetnici” – adică asesori, doi clerici și doi mireni – și locțiitorul episcopului, un „arhimandrit de scaun”, cu titlul de vicar general. Preoții și protopopii erau numiți de către guvernatorul Bucovinei, după ce aveau recomandarea ierarhului; tot prin acest regulament a fost redus numărul mănăstirilor din Bucovina³¹.

Mai târziu, sub Episcopul Eugenie Hacman (1835-1873) – care a avut mereu neînțelegeri cu preoții săi, dar mai ales cu vlădica Andrei Șaguna – a fost alcătuit un nou *Statut de organizație* a Eparhiei Bucovinei, aprobat de împărat la 23 decembrie 1843³². În cele din urmă se va obține ridicarea la rang de Mitropolie a Bucovinei și Dalmației, în anul 1873, așa cum am amintit mai sus.

Asemenea celorlalte mari provincii românești – Principatele Unite, iar din cadrul Imperiului Habsburgic, Transilvania, Banatul, Maramureșul –, care au fost râvnite de veacuri de marile puteri, Basarabia, după o îndelungă pregătire pe cale politico-diplomatică și militară, a fost ocupată de ruși; pentru atingerea acestui obiectiv, anexarea ei, s-au „pregătit temeinic” vreme de un veac și jumătate³³.

În Basarabia, luată în anul 1812, a fost organizat de către Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni Exarhatul de Chișinău, care – după trecerea sa la Domnul – este ridicat la rangul de Arhiepiscopie a Chișinăului și a Hotinului; această eparhie va edita, din anul 1858, „Vestitorul eparhiei Chișinăului și Hotinului”³⁴.

Din pricina asupririi acestei părți de țară de către ruși, numeroși români au părăsit Basarabia, trecând Prutul în Moldova; pe de altă parte, administrațiile rusești – între 1812-1828, Basarabia a avut statutul de regiune de graniță (oblastie), iar între 1828-1871, de simplă provincie (gubernie) – au „promovat” în Imperiul Țarist dezintegrarea etnică a țării. În același timp, s-a dus o politică aspră de colonizare în Basarabia cu populații de origine slavă, dar și de origine germană; concomitent s-a introdus folosirea obligatorie

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Cf. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul III, p. 180.

³² I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina*, p. 5.

³³ Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1993, p. 84; vezi și Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia*, Chișinău, 1996.

³⁴ Cf. P. Cernovodeanu, „Primii ani ai ocupației ruse (1812-1820)”, în *Istoria românilor*, volumul VI, p. 710.

a limbii ruse, dar și a alfabetului chirilic în administrația de stat, în Biserică și în școală, suferind din această pricină etnicii români majoritari, precum și cultura lor³⁵.

În ceea ce privește situația bisericească, amintim că – atunci când Basarabia a fost anexată la Imperiul Țarist – pe acest teritoriu aveau jurisdicție câteva eparhii; de pildă, județele Bălți și Orhei depindeau de Mitropolia Moldovei (cu sediul la Iași), județele Greceni, Codru, Hotărniceni, Lăpușna și Soroca țineau de Eparhia Hușilor, raiaua Hotinului avea propriul ei ierarh (episcop), iar credincioșii din Bugeac erau subordonați Mitropoliei Proilavei (cu reședința în Brăila).

După cum s-a pomenit, sub urmașul Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni³⁶, pe vremea Arhiepiscopului Dimitrie Sulima (1821-1844), la 9 mai 1837, a avut loc o nouă împărțire administrativ-bisericească a Eparhiei Chișinăului și Hotinului; în urma acesteia rămânând sub jurisdicția sa numai teritoriile dintre Prut și Nistru. Parohiile de peste Nistru au fost anexate Episcopiei Chersonului și Tauridei, cu reședința în Odesa.

De remarcat este faptul că, spre deosebire de înaintașul său, vlădica Dimitrie Sulima a început procesul de „rusificare a organizării bisericești în Basarabia”³⁷.

Mai târziu, în urma războiului din Crimeea (1853-1856), prin Pacea de la Paris (1856), sudul Basarabiei – cu cele trei județe: Cahul, Ismail și Bolgrad – a fost redat Moldovei; așa se face că s-a schimbat și jurisdicția bisericească, trecând sub tutela Mitropoliei Moldovei. Cu toate acestea, s-a organizat în sudul Basarabiei un *Consistoriu Bisericesc*, cu sediul la Ismail, iar sub domnitorul Al. I. Cuza s-a înființat Episcopia Dunării de Jos, la 17 noiembrie 1864, care a fost suplinită la început de Episcopul cărturar Melchisedec Ștefănescu, devenit episcop eparhiot în 10 mai 1865. Ea cuprindea județele Ismail, Bolgrad și Covurlui – luat de la Eparhia Hușilor –, dar și județul Brăila – luat de la Eparhia de Buzău –, în timp ce județul Cahul a intrat sub jurisdicția Episcopiei Hușilor³⁸.

După Războiul de Independență (1877-1878), în cadrul Congresului de pace de la Berlin (din 1878), s-a hotărât anexarea sudului Basarabiei la Rusia, iar fostele județe – Ismail, Cahul și Bolgrad – au reintrat din punct de vedere

³⁵ *Ibidem*, p. 714.

³⁶ Arsenie Stanidițchi, *Viața și nevoițele Înaltpreasfințitului Gavriil Bănulescu-Bodoni*, Ed. „Lumina lui Hristos”, Chișinău, 2013, p. 94.

³⁷ Nicolae Chifăr, „Basarabia – pământ românesc”, în *Priveghind și lucrând pentru mântuire*, Ed. Trinitas, Iași, 2000, pp. 265-270.

³⁸ *Ibidem*, p. 268.

administrativ-bisericesc în componența Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului și sub oblăduirea duhovnicească a Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse. De acum înainte se va observa un și mai pronunțat proces de rusificare, dus de ierarhii ruși și de preoții de același neam, numiți în posturi de răspundere în eparhie, care – cândva – era compusă din populație majoritar românească³⁹.

Aceasta ar fi în mare realitatea bisericească pe care a cunoscut-o blândul ierarh Iosif până la alegerea sa ca Episcop de Argeș, în anul 1873, iar apoi ca Mitropolit al Moldovei, în anul 1875. Este de remarcat faptul că – așa cum spune Nicolae Iorga – blândul vlădică se arată a fi un trăitor și slujitor crescut, format în spiritul paisianismului – care „desființase hotarele religioase”, prin acea reînnoire isihastă pe care a cunoscut-o Biserica străbună din cele două Principate, Moldova și Muntenia – de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Alegerea sa – ca ultim reprezentant al reînnoirii isihaste paisiene, într-o vreme când „decăderea noii vieți călugărești orânduite de Paisie se vede încă mai bine la obârșie chiar, în mănăstirile surori Neamțul și Secul”⁴⁰ – o considerăm ca fiind lucrarea văzută a lui Dumnezeu, pentru ca Biserica străbună să-și împlinească rostul său de luminătoare a acestui neam. El venea la Iași pentru a ridica Biserica la înălțimea pe care i-o dorise Mitropolitul Veniamin Costachi, care – atunci când pleca din jilțul mitropolitan – a înălțat rugăciune, invocând „îndurarea lui Dumnezeu asupra aceștii creștine țări”, spre „înflorirea Sfintei Biserici și patriei”, în slujba cărora – ca un devotat și jertfelnic ierarh – „toate mijloacele câte împrejurările le-au înlesnit le-a întrebuintat spre renașterea și sporirea nației”⁴¹.

Nici în lumea satelor sau a orașelor situația nu era mai bună, deoarece preoții – „trăiți în mediul laic, materialist și sceptic, amestecați în viața politică, legați prin interesele familiei lor din preoție” – în marea lor majoritate nu aveau o pregătire la nivelul cerințelor pe care le presupuneau acele vremuri și nu dovedeau o râvnă jertfelnică, fiind adesea antrenați de frământările politice, sociale și culturale. Așa se face că unii preoți văduvi – cu o îndoielnică ținută morală –, „foști profesori și elemente cunoscute în luptele politice”, au ajuns să fie aleși în demnitatea de ierarhi⁴².

Iată de ce această alegere a tuturor celor care s-au arătat devotați idealului de slujire a Bisericii lui Hristos le dădea speranța că „mâna lui Dumnezeu este cea care îi apără”.

³⁹ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău, 1992, p. 58.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 246.

⁴¹ Andrei Vizanti, *Veniamin Costachi*, Iași, 1881, p. 35.

⁴² Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești...*, volumul II, pp. 317-318.